

DOI 10.36074/logos-03.03.2023.12

МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ТА МАЛОПРОДУКТИВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

І.О. Парчук

здобувач вищої освіти

Національний університет біоресурсів і природокористування України

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

О.С. Дорош

доктор економічних наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

УКРАЇНА

Деградація земель для життя людей і клімату є однією з ключових екологічних проблем. Деградація землі відбувається загрозливими темпами та впливає на регіони, де проживає понад третина населення світу. Це явище сприяє різкому зниженню продуктивності орних і пасовищних угідь у всьому, тим самим загрожуючи продовольчій безпеці та якості навколишнього середовища. Тому деградація землі вважається головною глобальною екологічною проблемою цього століття, що має прямий стосунок й до України. Йдеться про істотну деградацію ґрунтових ресурсів, зниження вмісту органічної речовини у верхньому шарі ґрунту (втрати становлять від 20 до 30% за останніх 100 років) й елементів мінерального живлення рослин у ньому (щорічний дефіцит яких коливається від 50 до 100 кг на гектар), забруднення довкілля через надмірне застосування синтезованих мінеральних добрив, пестицидів (близько 20% площ орних земель) а також поширення ерозійних процесів [1].

Відповідно до Земельного кодексу України глави 28 статті 171 до деградованих земель відносяться: «...а) земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо; б) земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші. До малопродуктивних земель відносяться сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним» [2].

Причини та форми деградації земель різноманітні, і відповіді на них потрібно шукати відповідно до них. Це передусім пов'язано з методами консервативного їх обробітку, проте деградація земель може стати результатом і природних процесів. Одним із головних чинників, що дестабілізують екологічну ситуацію, є надмірна сільськогосподарська освоєність та розораність території. До того ж до господарського використання необґрунтовано залучені деградовані й малопродуктивні земельні угіддя, недотримання їх базових екологічних вимог, що призвело до погіршення екологічної ситуації загалом в Україні. Як наслідок, порушена екологічна стійкість агроландшафтів, яка залежить від того, скільки в ньому збережено природних фітоценозів. Цілком очевидно, що передбачені законодавством земле- та природоохоронні заходи передусім мають

базуватися на науково-обґрунтованих засадах їх просторового розвитку з чітко визначеним порядком «...у відповідній ієрархічній послідовності: територія – ландшафт – земельна ділянка – ґрунтовий покрив» [3, с. 20]. Такий підхід сприятиме покращенню екологічної ситуації загалом і виявленню деградованих і малопродуктивних земель зокрема. А для цього мають створюватися чіткі механізми для їх реалізації.

Стосовно малопродуктивних та деградованих земель, що є основою обраного напряму досліджень, то виділимо такі основні механізми їх трансформації, як: рекультивация земель; консервація земель; відновлення (реабілітація) земель; ренатуралізація земель; трансформація земель [2].

Рекультивация — штучне відновлення родючості ґрунтів і рослинного покриву після техногенного порушення природи [2]. Рекультивация землі стала важливим підходом до щодо покращення якості ґрунту та омолодження землі до початкового стану. Однак це капіталомістка, технологічно обтяжена стратегія з обмеженими соціально-екологічними довгостроковими перевагами. Місцево налаштовані та інформовані на місцевому рівні заходи відновлення, чутливі до існуючих екологічних і соціальних реалій через спільне залучення громади, можуть бути більш ефективною та результативною методологією для використання стійкого соціально-екологічного впливу для конкретних географічних регіонів [4].

Під консервацією земель розуміють припинення використання деградованих та малопродуктивних земель із залуження або залісення таких земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним.

Відновлення (реабілітація) земель – це певний процес в ході якого землі переходять до свого природного стану.

Ренатуралізація земель - трансформація деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель у природні біогеоценози [2].

Трансформація земель – це зміна цільового використання деградованих та малопродуктивних земель за для відновлення родючості земель їх екологічного стану та щоб уникнути негативних чинників які можуть виникнути в ході використання земель

Варто зазначити, що механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель необхідно розглядати як систему заходів, спрямованих на відтворення їх продуктивної спроможності шляхом консервації, реабілітації, трансформації та регенерації.

Еколого-економічний механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель необхідно розглядати як систему заходів, спрямованих на відтворення їх продуктивної спроможності консервацією, реабілітацією, трансформацією й регенерацією. Для їх реалізації мають чітко спрацювати на практичному рівні такі складові, як: організаційно-правова, екологічна та економічна. Як свідчить сьогоднішня ситуація захист вказаних земель від деградаційних процесів супроводжується суперечностями між екологічними та економічними інтересами суб'єктів землекористування [5]. Тому має запрацювати механізм економічного стимулювання власників землі та землекористувачів за збереження цих земель засобом прямого та побічного регулювання. Перша з яких має базуватися на безпосередньому субсидуванні за здійснення консервації сильно деградованих і малопродуктивних орних земель шляхом залуження та їх залісення. Система побічного регулювання має

розвиватися на основі пільгового оподаткування цих земель, застосуванням різних видів пільгового кредиту та інших методів, які б спонукали суб'єктів господарювання здійснювати землеохоронні заходи за рахунок накопичення власних коштів [6, с. 60-61]. Вважаємо, що варто започаткувати й механізм виділення коштів місцевих бюджетів за заходи з охорони деградованих і малопродуктивних орних земель, що перебувають у власності та користуванні задля скорочення видатків держави (йдеться про урядові субвенції та дотації).

Висновок. Серед факторів, що спричиняють зростання площ деградованих і малопродуктивних орних земель, найважливішими є ті, що пов'язані з веденням господарської діяльності на цих землях, бо саме економічна вигода нерідко стає головною ціллю вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника. Тому передусім мають чітко були відпрацьованими правова, екологічна та економічна складові механізму трансформації деградованих і малопродуктивних орних земель.

Список використаних джерел:

- [1] Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Проект Закону України. LIGA 360. 2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>
- [2] Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
- [3] Дорош О.С. Методологічні засади охорони земель в Україні. Землевпорядний вісник. № 8. 2012. с. 19-23
- [4] Булигін С.Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів / С.Ю. Булигін. – К.: Урожай, 2005. – 300 с.
- [5] Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К.: УІНСіР, 2003. – 90 с.
- [6] Дорош О.С. Стимулювання раціонального землекористування як економічний механізм поліпшення екологічного стану земельних ресурсів. Вісник аграрної науки. № 11. 2006. с. 59-61